

Feminisme gaat de wereld redden

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Lauren Bastide

Feminisme gaat de wereld redden

Vertaald uit het Frans door
Annelies Kin en Lies Lavrijsen

Ambo|Anthos
Amsterdam

Gepubliceerd met steun van het Institut français des Pays-Bas

**INSTITUT
FRANÇAIS NL**

Deze vertaling kwam tot stand met behulp van een projectbeurs
van Literatuur Vlaanderen

**LITERATUUR
VLAANDEREN**

ISBN 978 90 263 6394 8

© 2022 Allary Éditions. Published by special
arrangement with Allary Éditions in conjunction with
their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency

© 2023 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos *uitgevers*,
Amsterdam en Annelies Kin en Lies Lavrijsen
Oorspronkelijke titel *Futures. Comment le féminisme
peut sauver le monde*

Oorspronkelijke uitgever Allary Éditions, Parijs
Omslagontwerp Alexandra de Vries
Foto auteur © Allary Éditions, Marie Rouge

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Dit boek is voor Julia

INHOUD

Voorwoord van Milou Deelen 9

Proloog 13

Deel 1: We zullen vrij zijn om onszelf te zijn 25

Deel 2: We zullen onbelemmerd liefhebben 63

Deel 3: We zullen herstellen van onrecht 119

Deel 4: We zullen voor elkaar zorgen 167

Deel 5: We zullen allemaal een goed leven hebben 213

Epiloog 247

Dankwoord 265

Bronnen 267

VOORWOORD

Ik weet nog dat ik voor het eerst feminist werd genoemd. ‘Vieze feminist’ om precies te zijn. Het was een reactie van iemand die ik niet kende onder een video die ik op Facebook had gepost. In de anderhalve minuut durende video sprak ik me uit tegen ‘slutshaming’, waarmee ik op mijn studentenvereniging te maken kreeg. Op de vereniging Vindicat, waarvan ik van 2015 tot 2017 lid was, was seksisme aan de orde van de dag. Mannen mochten openlijk over seks praten en het was voor hen cool om meerdere bedpartners te hebben. Als vrouw moest je je ‘gedragen’, anders was je een slet. Ik doorbrak die code door openlijk over mijn seksualiteit te praten en werd daardoor het mikpunt van seksistische pesterijen. Er werd een vernederend lied over mij gezongen door een jongensdispuut, waarin ik ‘het laagste meisje van het jaar’ werd genoemd. Omdat niemand iets van dit seksisme zei, besloot ik actie te ondernemen. Ik postte een video met als statement ‘slutshaming gebeurt overal en dat is niet oké’. Het filmpje ging viraal. Ongelooflijk veel lof ontving ik, maar ook veel bagger en haat. Ik was niet alleen meer de slet van de vereniging, maar ook de verrader ervan: een combinatie die voor veel woede zorgde.

‘Vieze feminist’ was een van de reacties die ik online kreeg. *Feminist? Wat is dat ook alweer?* vroeg ik me af terwijl ik tienduizenden reacties zag binnenkomen. Heel vaag begon er een belletje te rinkelen. Tijdens het vak geschiedenis op de middelbare school had ik één alinea gelezen over Aletta Jacobs. Toen ik de barricade op ging voor slutshaming was ik eenentwintig. Hoe kan het dat ik als jonge vrouw zo’n gebrekkige kennis had over zo’n vreselijk belangrijk onderwerp als feminisme? Ik googelde het woord en vond als definitie: ‘Het streven naar gelijke rechten voor mannen en vrouwen.’ Het leek me zo klaar als een klontje: ik ben feminist. Dat was ik altijd al geweest, maar nu had ik er een woord voor.

Het is nu zes jaar later en sinds de video blijf ik me uitspreken tegen seksisme. Het voelt alsof ik een feministische bril heb opgezet die niet meer af gaat. Ik ging lezen en schrijven over onderwerpen als seksualiteit, femicide, huiselijk en seksueel geweld, straatintimidatie, de loon- en orgasmekloof, abortus – noem maar op. De afgelopen jaren ondervond ik aan den lijve waarom er in die reactie ‘vieze’ voor stond. Vrouwen die hun mond opentrekken worden nog vaak gezien als ‘vies’. Laat staan vrouwen die over seks praten. Er is sprake van pure haat, soms zelfs van doodsbedreigingen – gewoon omdat iemand een vrouw is en een mening heeft. Bizar toch?

We zitten in de vierde feministische golf. Ik noem het echter liever niet ‘golf’, omdat dat woord impliceert dat de aandacht er voor tijdelijk is. Ik noem het liever: gewoon, het feminisme nu. En ik zie dat het onderwerp enorm speelt. Veel mensen spreken zich uit, dat vind ik enorm positief. Sla een tijdschrift of krant open, kijk hoeveel boeken er over dit onderwerp verschijnen, verdiep je even in social media of televisie en het blijkt een dagelijks onderwerp van gesprek. Kenmerkend voor het feminis-

me nu is dat het zich voor een groot deel online afspeelt. Ik zie Instagram als mijn spandoek.

Mensen zeggen vaak tegen mij: ‘Ja, feminisme vind ik belangrijk in landen waar het écht nodig is.’ Natuurlijk wonen we in een land waar de zaken over het algemeen goed geregeld zijn en is de situatie ergens anders vaak veel erger, maar met zo’n opmerking verplaats je de focus van het gesprek. *Whataboutism* heet dat. Als iemand vertelt dat hij een dierbare is verloren, zeg je ook niet: ‘Maar in andere landen verliezen mensen hun hele familie.’ Hoe kun je nou zeggen dat feminisme hier niet meer nodig is terwijl er iedere acht dagen een vrouw wordt vermoord – omdat ze vrouw is?

Sinds de slutshame-video noem ik mezelf feminist, maar ik word telkens uitgedaagd om te bedenken wat dat voor mij inhoudt. Mijn eerste jaren als journalist schreef ik voornamelijk over dingen waar ik tegen aanliep als vrouw. Maar daardoor zag ik het intersectionele perspectief over het hoofd. Als witte vrouw loop ik tegen andere dingen aan dan een zwarte vrouw. Ik krijg te maken met seksisme, maar niet met racisme. Intersectionaliteit is een cruciaal begrip, het staat centraal in deze golf – en dat is maar goed ook. Mijn definitie van feminisme is nu: het streven naar gelijke rechten en kansen voor iedereen.

Toen ik een aantal jaar geleden te gast was in een podcast benadrukte ik dat feminisme verweven is met alles: ook met het klimaat. Dat het niet alleen gaat over mannen en vrouwen, maar ook over trans mensen, non-binaire personen, dieren, de natuur. ‘We hebben feminisme nodig voor alles,’ zei ik. ‘Het is me wat. Dan houdt het ook nergens op,’ zei de podcasthost. Ik kon destijds niet goed uitleggen hoe het precies zat, ik kon mijn gevoel niet goed onder woorden brengen.

Nu kan ik dat wel, door het lezen van dit boek van Lauren

Bastide. Ze beschrijft in haar prangende, optimistische boek in heldere taal hoe alles samenhangt: van fascisme tot ecologie, van intersekse tot heteronormativiteit, van abortus tot de heksenjacht.

Ze schrijft: ‘Door na te denken over seksisme begin je als vanzelf na te denken over het lot van zieken, asielzoekers, mensen met een beperking, de natuur en dieren. Kortom: alles wat leeft. En wat als we daar nu eens met zijn allen een tijdje over nadenken? Als we onze obsessie met individuele vrijheid even loslaten en in plaats daarvan de wereld proberen te bekijken vanuit een breder, flexibeler perspectief. Dan zullen we inzien dat er maar één ding is dat er echt toe doet: levens redden. Alle levens, van alle mensen, alle dieren.’

Ze durft te dromen over een betere toekomst voor iedereen.

Ik las Lauren Bastides aangrijpende verhalen uit haar eigen leven en vond tegelijkertijd een ode aan andere (trans) vrouwen en non-binaire personen. Ze duwt vrouwelijke schrijvers, wetenschappers en feministen naar voren. Ik deel dezelfde hoop met Bastide: feminisme gaat de wereld redden. En weet je? Ik ben duizend keer liever een vieze feminist dan geen feminist. En ik hoop jij ook.

Milou Deelen

PROLOOG

Ik schrijf dit op een specifiek moment in de geschiedenis van de mensheid. Ik schrijf dit op een kantelpunt. Deze zomer van 2022 is de warmste sinds het begin van de metingen. Heel Frankrijk kreunt onder de hitte. Afgelopen lente steeg het kwik in India en Pakistan tot boven de 50° C. Tegelijkertijd verscheen het alarmerende derde deel van het klimaatrapport van het IPCC, de intergouvernementele werkgroep van experts over klimaatverandering*. Als er niet onmiddellijk ingrijpende maatregelen worden genomen, stevent de wereld af op een opwarming van 3,2 °C tegen het einde van deze eeuw. Als de uitstoot van broeikasgassen na 2025 blijft stijgen, zal onze planeet niet langer ‘leefbaar’ zijn. In het rapport is sprake van hongersnoden, migratiegolven en de instorting van onze sociale systemen. Toch lijkt geen enkel land op dit moment van plan zulke ingrijpende maatregelen te nemen. Voordat dit boek in de winkel ligt, zullen er vast weer bosbranden, hittegolven en overstromingen zijn geweest – allemaal signalen dat onze hele planeet door de kli-

* Rapport van het IPCC, 4 april 2022, te raadplegen op de website van het IPCC, the Intergovernmental Panel on Climate Change.

maatverandering wordt ontregeld. Ze zullen een paar veront-
ruste nieuwsberichten opleveren, maar daarna weer wegzinken
in het moeras van de social media. De rampen voltrekken zich
waar we bij staan, en hoewel we er even van zullen schrikken,
vergeten we ze even gauw. In januari 2020 ging in Australië ne-
gentien miljoen hectare bos in rook op. De beelden hakten er
bij iedereen in, maar daarna wisten we ze uit ons geheugen. Kli-
maatactivisten noemen dit *soft denial*, ‘zachte ontkenning’. We
wéten dat het klimaat verandert, maar weigeren om die infor-
matie echt tot ons te laten doordringen, om het gevaar onder
ogen te zien. We willen niet denken aan de miljoenen armen die
in New Delhi van dorst en uitputting omkomen, die uitgemer-
geld in elkaar zakken op de brandend hete aarde. Bij ons in het
Westen laat niemand ons die levens zien, en niemand doet iets
om te voorkomen dat ze verloren gaan.

Ik schrijf dit omdat we met zijn allen ‘op hete stenen dan-
sen’*. Ik schrijf dit omdat het het enige is wat ik kan doen tegen
de acute dreiging die ons boven het hoofd hangt. Ergens voel ik
me schuldig omdat ik je op de eerste bladzijden van dit boek al
met je neus op de angstaanjagende feiten druk – want je wist dit
natuurlijk allemaal al wel. Je hebt de krantenkoppen gezien en
misschien zorgvuldig vermeden de beangstigende artikelen er-
onder te lezen. Ontkenning is een overlevingsmechanisme. Het
is menselijk om de andere kant op te kijken. Bovendien hadden
ze je verteld dat dit een feministisch boek zou zijn: je verwachtte
dus niet dat ik meteen met de klimaatcrisis op de proppen zou
komen. Toch zijn feminisme en ecologie onlosmakelijk met el-

* Ik leen deze metafoor van Virginia Woolf, die enkele jaren voor haar dood in 1941
in haar dagboek schreef: ‘... and I know that I must go on doing this dance on hot
bricks till I die.’

kaar verbonden. Geloof je me niet? Met dit boek laat ik je zien dat het waar is.

Dit boek is het vervolg op *Présentes*, dat twee jaar geleden verscheen en de weinig verheffende balans opmaakte van de plaats van de vrouw in de publieke ruimte. Voor wie het niet heeft gelezen, geen paniek – ik vat het hieronder kort samen.

In principe is iedereen gelijk voor de wet, maar in de praktijk is daar weinig van te merken. Vrouwen hebben bijvoorbeeld op straat, in de stad, veel minder bewegingsvrijheid dan mannen. Waar ook ter wereld worden vrouwen continu het slachtoffer van seksueel en fysiek geweld. Dat schreeuwen ze al vijf jaar samen van de daken, maar de samenleving lijkt niet van plan er echt iets aan te doen. Met name omdat vrouwenstemmen geen weerklank vinden in de media. Om de politieke rol te krijgen waar ze recht op hebben is er een grote ommezwaai nodig, die ik met volle overtuiging een ‘feministische revolutie’ durf te noemen. *Présentes* was een pragmatische, gegenderde analyse van de publieke ruimte. Een analyse die, te oordelen naar de vele positieve reacties, heel wat mensen heeft doen inzien dat we een probleem hebben, en dat het hoog tijd is om dat aan te pakken.

Nog steeds voor de mensen die het niet gelezen hebben: in *Présentes* schreef ik dat je, zodra je je bewust bent geworden van structurele discriminatie op basis van gender (seksisme, homofobie, transfobie), haast vanzelf andere vormen van structurele discriminatie gaat zien, zoals klassisme (discriminatie op basis van sociale klasse), racisme en validisme (discriminatie op basis van iemands beperking). Als we willen streven naar gelijkheid en rechtvaardigheid voor iedereen (en dat willen we, toch?), moeten we nagaan hoe al deze vormen van discriminatie met elkaar verbonden zijn.

In dit boek wil ik het perspectief breder maken dan louter de stad en de media. Ik wil je laten zien dat feminisme niet zomaar een theorie over sociale vooruitgang is, maar een revolutionair project dat de maatschappij op alle niveaus wil verbeteren. Ik ben ervan overtuigd dat het feministische gedachtegoed wezenlijke oplossingen kan bieden, zodat we een betere toekomst tegemoet gaan dan de toekomst die op dit moment aan de horizon opdoemt. Ik wil aantonen dat het feminisme de wereld kan redden voordat die voor onze ogen afbrandt.

Feministische filosofen, onderzoekers en activisten* nemen alle aspecten van ons gedeelde bestaan mee in hun visie. Seksualiteit, gezin, huisvesting, geld, rechtspraak, gezondheid, werk en uiteraard de natuur. Geloof me: als feministen de macht in handen zouden krijgen, zou de wereld er al gauw heel anders uitzien. Ik zeg niet dat die wereld perfect zou zijn, maar er zou in elk geval wel eindelijk echt iets gedaan worden aan het wijdverspreide seksuele geweld tegen vrouwen en kinderen. Het zou een wereld zijn waarin niet elke twee dagen een vrouw sterft door toedoen van haar partner of ex-partner** en waarin ook minder mannen worden vermoord. Het zou een wereld zijn waarin het ouderschap als stimulerend wordt ervaren en seksualiteit als een bron van vreugde. Het zou een wereld zijn waarin de cultuur van repressie, controle en straf wordt afgeschaft en waarin justitie slachtoffers eindelijk geeft wat ze nodig hebben. Het zou

* Bastide schrijft hier 'feministische filosofes, onderzoeksters en activistes'. Zij gebruikt in het Frans met opzet de vrouwelijke vorm omdat het grotendeels om vrouwen gaat, al bestaan er ook mannelijke feministische onderzoekers en activisten. Voor de Nederlandse vertaling kiezen we voor de 'neutrale' mannelijke vorm vanuit het idee dat dat in het Nederlands de meest inclusieve formulering is.

** Tussen 1 januari en 16 juli 2022 werden in Frankrijk 59 vrouwen gedood door hun partner of ex-partner (bron: Collectif Féminicides par compagnons ou ex).

een wereld zijn waarin het woord ‘werk’ een heel andere invulling krijgt. En het zou beslist een wereld zijn waarin we ons best doen om onze kinderen geen uitgestorven, vervuilde woestenij na te laten. Want als je het over vrouwen hebt, heb je het ook over kinderen – en over mannen. Als je het over vrouwen hebt, heb je het over geboren worden en doodgaan. Je hebt het over seks, liefde, het lichaam, natuur en cultuur. Als je het over vrouwen hebt, heb je het over geweld, oorlog, geld, pijn en strijd. Als je het over vrouwen hebt, heb je het over alles.

In dit boek neem ik me voor de gigantische kluwen van opvattingen en kennis te ontwarren die het feministische gedachtegoed is, en je op basis daarvan een beeld te schetsen van een egalitaire samenleving. Ik wil samen met jou wegdromen. Want dromen is vandaag de dag niet vanzelfsprekend. Het fascisme flirt zowat overal in Europa met de macht of heeft die al in handen. In Oekraïne worden marteling en verkrachting als wapens ingezet tegen de burgerbevolking. In de Verenigde Staten zal Trumps erfenis vrouwenlevens kosten: op 24 juni 2022 verwierp het Amerikaanse Hoogerechtshof het arrest Roe vs. Wade, dat al vijftig jaar als basis gold voor het recht op abortus. Afghanistan wordt opnieuw door religieuze extremisten geregeerd, waardoor meisjes niet meer naar school mogen en alle vrouwen een gezichtsbedekkende sluier moeten dragen. Overal staan de rechten van vrouwen onder druk. En ook hun financiën slinken zienderogen. Volgens het WEF is het percentage vrouwen dat wereldwijd onder de armoedegrens leeft tussen 2019 en 2021 niet gedaald, zoals verwacht was, maar juist gestegen met 9,1%*. Het zal nog 135,6 jaar duren voordat er op wereldschaal sprake is van

* Global Gender Gap Report 2021, verschenen in maart 2021, te raadplegen op de site van het World Economic Forum.

gendergelijkheid; dat is zesendertig jaar meer dan vóór de pandemie werd voorspeld.

Alle seinen staan dus op rood, maar in Frankrijk worden militante feministen die het patriarchaat aan de kaak durven te stellen nog altijd uitgemaakt voor het vuil van de straat en afgeschilderd als gevaarlijke separatisten, terwijl extreemrechts met feministische argumenten schermt om er jongeren uit probleemwijken, moslims en/of migranten mee te stigmatiseren. Dit alles gebeurt in een klimaat van harde politierepressie, wat het weinig aantrekkelijk maakt om publiekelijk op te komen voor je rechten, en van onvrede met de politiek, waardoor steeds minder burgers zich geroepen voelen om te gaan stemmen*.

De moed zou je voor minder in de schoenen zakken.

En toch blijf ik hopen. Dit boek loopt over van de hoop. En omdat ik journalist ben en geen theatermaker, baseer ik me op feiten. Ik wil je bewijzen dat de feministische toekomst van mijn wildste dromen al werkelijkheid aan het worden is, hier en nu, zonder dat iemand het doorheeft. Zowat overal beïnvloedt de feministische strijd de manier waarop we liefhebben, werken en leven. Ik neem je dus mee op reis naar een toekomst die binnen handbereik ligt.

De toekomst lijkt trouwens een stokpaardje van veel feministische schrijvers. Er zijn tal van academische artikelen gewijd aan de vaststelling dat feministische literatuur graag op de toekomst vooruitloopt**. Een toekomstbeeld schetsen betekent namelijk dat je ervan uitgaat dat de huidige situatie omkeerbaar

* Bij de tweede ronde van de Franse parlaments- en presidentsverkiezingen van 2022 kwam respectievelijk 53,77% en 28,01% van de kiezers niet opdagen (bron: website van het Franse ministerie van Binnenlandse Zaken).

** Nicole Mathieu, 'L'utopie féminine: faire de tous les lieux une maison', *Écologie & politique*, 2008/3 (nr. 37), p. 93-101.

is. Het komt erop neer dat je zegt: ik voel dat het anders kan. Het kan beter.

Of slechter. Want het populairste feministische toekomstbeeld is geen utopie, maar een dystopie. Door de toekomst af te beelden, waarschuwt je ook voor wat er ons te wachten staat als er niets verandert. *The Handmaid's Tale* van de Canadese auteur Margaret Atwood, dat oorspronkelijk verscheen in 1985 en dat in 2017 tot een tv-serie werd bewerkt*, is zo'n gitzwarte dystopie. Atwood beschrijft een wereld die verwoest is door een milieuraamp en waarin het geboortecijfer door vervuiling en ziekten dramatisch laag is geworden. De religieuze sekte die de macht heeft gegrepen reduceert vrouwen tot broedmachines zonder politieke of economische rechten. In 2019 had ik de eer Margaret Atwood, inmiddels een flamboyante, intellectuele tachtiger, te interviewen**. Toen ik haar vroeg waar ze haar inspiratie voor dat toekomstbeeld vandaan had gehaald, moest ze lachen. Ze antwoordde dat ze alleen maar de tv hoefde aan te zetten of een geschiedenisboek open te slaan. Alle vormen van seksistisch geweld die ze in haar boek beschreef waren wel ergens in de wereld de realiteit. Ze had ze alleen maar in elkaar gepast om die realiteit duidelijker zichtbaar te maken. Het mag dan ook geen toeval heten dat de serie zoveel succes had in 2017, in het Amerika van Donald Trump.

De afgelopen decennia namen deze literaire feministische toekomstbeelden steeds vaker de vorm aan van een eco-dystopie, mogelijk omdat de dreiging van de klimaatopwarming steeds concreter werd. Octavia Butler beschrijft in haar *Para-*

* *The Handmaid's Tale*: tv-serie van Bruce Miller, 2017, te bekijken op Hulu. Het boek is in het Nederlands vertaald als *Het verhaal van de dienstmaagd*.

** Podcast *La Poudre*, aflevering 80, met Margaret Atwood.

ble of the Sower uit 1993 een Amerika dat in het jaar 2024 verscheurd is door geweld en uitsluiting. Een vijftienjarig zwart meisje, Lauren Olamina, bezit de gave van hyperempathie en draagt een nieuwe godsdienst uit. De Franse auteur Wendy Delorme publiceerde in 2021 *Viendra le temps du feu*, een toekomstroman waarin een vrouwengemeenschap in de marge van een fascistische maatschappij een alternatieve levenswijze aanhangt die gebaseerd is op respect voor de natuur. Hoe somber en gewelddadig de universums van deze schrijvers ook zijn, steeds zit er een kiem van verzet in.

Wat deze teksten met elkaar gemeen hebben is dat ze genderperspectieven omkeren en een samenleving construeren waarin vrouwen een heel andere rol en positie krijgen toebedeeld. Dat idee gaat veel verder terug dan MeToo: de vroegste literaire utopie in de geschiedenis was *La cité des dames* (1405) van Christine de Pizan, de eerste vrouwelijke Franse romancière. In 1928 bedacht Virginia Woolf met *Orlando* een personage dat in verschillende eeuwen leeft en van geslacht kan veranderen, van man naar vrouw naar geen van beiden. In 1969 beschrijft Monique Wittig, een van de oprichters van het Mouvement de Libération des Femmes (MLF), in haar *Vrouwenguerrilla* een beloftevolle nieuwe wereld, in een taal die door de *guerrillera's* bevrijd is van elke mannelijke dominantie: 'Zij zeggen dat zij van de grond af beginnen. Zij zeggen dat er een stormwind over de aarde jaagt. Zij zeggen dat de zon opkomt.'

Mijn favoriete feministische utopie is *Herland* van Charlotte Perkins Gilman, een vroegtwintigste-eeuwse Britse schrijver en activist. In *Herland* schetst ze een misandrische droom: een volmaakt harmonieuze gemeenschap die zich van alle mannen heeft ontdaan en waarin de vrouwen zich zonder dat er een zaadcel aan te pas komt dankzij parthenogenese voortplanten.